

Selçuklu Portallerinin Günümüz Cephe Elemanı Olarak Kullanılması

'Konya Örneği'

Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK¹ , Murat ŞAHİN²

¹Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü /KONYA,cakmakbilgehan@gmail.com

²Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü /ELAZIĞ, murat_sahin444@hotmail.com

Öz

Anadolu Müslüman Türklerin gelmesiyle birlikte bölge kültürel, sosyo-ekonomik gibi her alanda gelişmeye ve şekillenmeye başlamıştır. Türkler, Orta Asya (Türkistan) bölgesinden miras olarak getirdikleri ve Anadolu'da karşılaştıkları kültürün sentezinden Anadolu Türk sanatı ve kültürü meydana getirmişlerdir. 11. yüzyıldan itibaren Selçuklu Devletinin kurulmasıyla birlikte Türkler bu coğrafyada kültürlerini yüzlerce mimari yapı, kilim, halı gibi ev eşyaları, giyim ve aksesuarlar gibi bir çok eserlerle örf adet ve kültürlerini günümüze kadar ulaştırmayı başarmışlardır. Özellikle mimari eserlerindeki geometrik ve bitkisel tezeyinatları, mekan kurguları, kullandığı mimari öğeler ve oranları sevilerek ve benimsenerek 11. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar yaşantımızın her alanında kullanılmaya devam etmiştir. Bu çalışmada Selçuklu Dönemi anıtsal mimari yapılarında kullanılan (geometrik-bitkisel motif ve mimari öğelerin) morfolojik bir yaklaşım ile analizi benimsenmiştir. Bu bağlamda cephe uygulamalarında, taç kapıların (portallerin) kütle-form etkisi, desen-motif etkisi, malzeme-biçim etkisi, renk-doku etkisi açılarından irdeleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu Selçuklu Motifleri, cephe, tasarım, morfoloji, model, taç kapı(portal).*

Use of Portals as a Part of Facade, Case of Konya

Abstract

With the arrival of Anatolian Muslim Turks, the region began to develop and form, like cultural, socio-economic, and all aspects. Anatolian Turkish culture and art came to the fore from the synthesis of the cultures that the Turks brought as an inheritance from Central Asia (Turkestan) region and they met in Anatolia. 11th century. With the establishment of the Seljuk State, the Turks have succeeded in bringing their culture and cultures to the daily level with a lot of works such as hundreds of architectural structures, rugs, carpets, household goods, clothing and accessories in these geographical cultures. Particularly, the geometric and herbal decorations in the architectural works, the space constructions, the architectural items and the proportions they use are liked and accepted. 11th century from 21th century (Clothing, accessories, architecture, art). In this study, a morphological approach has been adopted in the formation of geometric-vegetative motifs and architectural items used in Seljuk Period monumental architectural constructions. In this context, in the three main themes; Front applications, Landscape and outdoor applications and Interior applications; Mass-shape effect, pattern-motif effect, material-shape effect, color-texture effect.

Key Words: Anatolian Seljuk motifs, facade, design, morphology, pattern, portal

1. GİRİŞ

Anadolu'ya yerleşen Türkler buraya kendi geleneklerini getirdiler, bunları İslam dini kuralları, medrese ve tekkenin verdiği Arap ve Fars kültürü unsurları, yerli Anadolu kültür izleriyle birleştirdiler. Bu sentezden Anadolu Türk kültürü doğdu' (Ülken, 1924)

Ülken'in vurguladığı tespit Anadolu Selçuklu Türk Sanatının oluşumu ve gelişimi konusunda bizlere önemli veriler sunmaktadır. Tarihçiler Anadolu'yu Türklere açan Malazgirt Zaferinin Türk ve Dünya tarihinin bir nirengi noktalarından biri olarak tarif etmiştir (Zarif, 1980).

Alptekin'e (1989) göre; Anadolu Selçuklu Sanatı ve Kültürü temelini üç ana kaynaktan etkilenerek oluştuğunu öne sürmüştür. İlk kaynak; İslam'ın temel felsefesini oluşturan, biçimlerin içindeki manevi öz, ikinci kaynak; Fetih edilerek yurt edinilen Anadolu coğrafyasının etkisi, son kaynak ise; İslam'dan önce Ata yurtlarındaki Asya Türk Sanatının etkisi olarak belirtmiştir. Bu etmenlerin tümüyle yoğrulan Anadolu Türk Sanatı gücünü ve etkisini, temelini oluşturan kaynaklarının çeşitliliğine ve zenginliğine bağlanmıştır (Alptekin, 1989). Türk Sanatının oluşma ve gelişmesinde kültür ve gelenekler etkin rol oynamıştır (Çetin, 2002).

Türk akınlarının Anadolu'ya başlaması ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla birlikte bölgede dini, etnik, sosyo-kültürel, sanat ve mimari gibi birçok alanda değişimler gözlemlenmiştir. Coğrafik konum ve stratejik olarak önemli olan Konya (1096) yılında I. Kılıçarslan tarafından başkent yapılmış, bu sebeple Anadolu'nun Türkleşmesi ve müslümanlaşması hız kazanmıştır (Merçil, 2002; Doğan, 2010b). Orta Anadolu'da her alanda etkin bir şekilde nüfus eden Selçuklu Devleti fetih ettikleri bölgelere yerleşmiş ve geliştirmiş bu nedenle 1077-1243 yıllarında Konya'da Selçuklu Çağı sürmüştür (Kuban, 1981).

Anadolu'da Türkler Orta Asya'dan miras aldıkları sosyo-kültürel kimliklerini İslam'la anlayışıyla sentezleyerek fetih ettikleri bölgelerde bu sentezin izlerini taşıyan han, hamam, kervansaray, cami, medrese gibi birçok anıtsal yapılar ortaya koymuşlardır. Dönemin Selçuklu Sultanlarının üstün zeka ve kabiliyetleri, coğrafyanın jeopolitik özellikleri sayesinde

ticarete anlayışı ön plana çıkmış ve kervansaray, han, köprüler inşa edilmiştir. İnşaat edilen bu anıtsal yapılardaki, yapısal, strüktürel ve biçimsel üslup izleri o dönem hakkındaki kültür-mekan, sosyo-ekonomik ve yaşam standartları hakkında bilgiler sunmaktadır.

2. ANADOLU SELÇUKLU MİMARİSİ ÖZELLİKLERİ

Selçuklu Dönemi Anadolu coğrafyasında ortaya çıkan yapılar cephe, kütle formu ve kompozisyonları bakımından kendine has özellikleri barındırır. Anadolu'da özellikle anıtsal yapılarda taç kapılar (portaller) cephenin şekillenmesinde ve vurgulanmasında kullanılan en önemli mimari elemanlar olmuştur. Bu nedenle yapı cephe ve planlarında mimari özellikleri, süsleme ve anıtsallıkları ile taç kapılar Anadolu Selçuklu Mimari sanatının anlayışını ve yaklaşımını güçlü bir şekilde ifade etmektedirler.

Anadolu Selçuklu taç kapılarını mükemmel olmasını özgün ve farklı motif ve simgelere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Selçuklu Döneminde fetih edilen önemli bölge ve güzergahlara medrese, han, kervansaray gibi anıtsal yapılar yapılmış ve yapıların taç kapılardaki mimari sanatla Selçuklular kendilerini ifade etmişlerdir. Özellikle ticaret aksları üzerinde inşaat edilen taç kapılar sayesinde bölgeden geçen seyyahlar, tüccarlar gibi insanların Selçuklu sanatını ve üslubunu tanımalarına ve güvenli ve huzurlu Selçuklu topraklarında bulduklarını hissettirmiştir (Odabaşı, 2016).

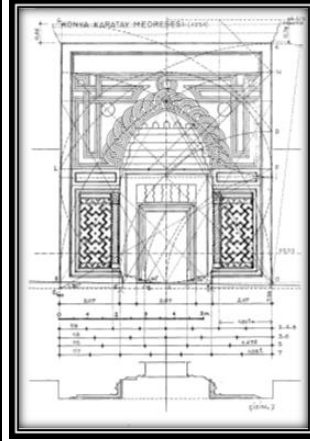
Selçuklu Döneminde özellikle günümüze ulaşmış anıtsal yapılarda, taş işçiliğinin en güzel mimari örnekleri Selçuklu Sanatının inceliklerini ve özelliklerini yansıtır. Anadolu Selçuklu yapılarında ağırlıklı olarak ön cephe düzenleri ve mimari yapılardaki bezemeler dikkatimizi çekmektedir. Bu bağlamda genellikle yapılarda cephenin önyüz merkezinde konumlandırılmış taç kapılar dönemin vazgeçilmez mimari öğeleri olmuştur. Yapıların cephe yüzeyinde konumlanan taçkapı nişinin derinliği arttıkça vurgulanmak istenen etkinin arttığı fark edilmiş bu sebeple ön cephe düzeninde konumlandırılan mimari öğeler önem kazanarak bu anlayışla yapılmaya çalışılmıştır (Ünal, 1982; Durukan, 2002).

2.1. YAPISAL VE BİÇİMSSEL ÖZELLİKLER

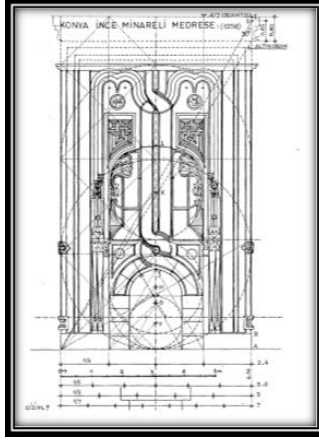
İnsanoğlu tarih boyunca bazı oran ve orantıları kullanarak deneyim kazanmış, sevdiği ve benimsedikleri oranları hayatlarının tüm alanlarında kullanmışlardır. Özellikle mimaride bu oranları kullanarak kendilerine has tarzlarını oluşturmuşlardır. Örneğin Mısırlılar 3x4x5

* Sorumlu Yazar : Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK, Selçuk University, Faculty of Architecture, department of architecture, Mimar Muzaffer Campus, Karatay KONYA Tel: 05422731850 e-mail: cakmakbilgehan@gmail.com

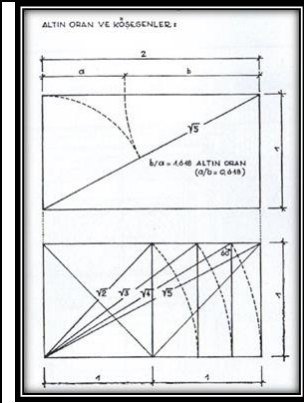
üçgenini $1/2$, $5/8$, $4/3$ oranlarını, Yunanlılar altın oranını (1.68) benimseyerek kullanmışlardır. Anadolu Selçuklu Döneminde ise $2/3$ oranını mimari yapılarda ön cephe ve taç kapılarda severek kullandıklarını görmekteyiz. Fakat XIII. Yüzyılın sonlarında Moğol istilasından kaçan ustaların Anadolu'ya gelmesiyle yapı ve cephelerdeki oranlarda farklılıklarda görülmektedir (Tuncer, 1981).

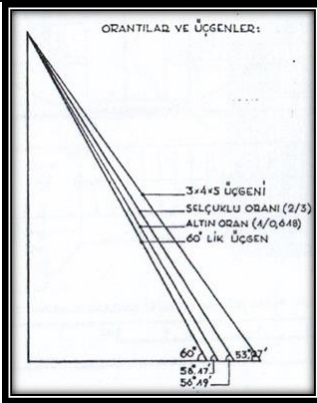
Şekil 1. Konya Karatay Medresesi (Tuncer, 1982).

Şekil 2. Konya İnce Minareli Medresesi (Tuncer, 1982).

Şekil 3. Altın oran ve kullanılan diğer oranların geometrik gösterimi (Tuncer, 1981).

başlamasında etkili olmuştur. Yapılardaki taç kapı ögesinin Selçuklu döneminden daha öncesinde başlamasına ve farklı coğrafyalarda görünmesine rağmen Anadolu'da taç kapı ve ön cephe kurgusu gelişip şekillenerek kendine has bir üslup oluşturmuştur. Anadolu Selçuklu Sanatının ortaya çıktığı özgün mimari eserlerin var olduğu bir alan haline gelmiştir. Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra bile uzun dönemler boyunca Selçuklu taç kapı ve cephe düzeni Anadolu ve yakın coğrafyalarda yaşayan kültürler dede etkisini sürdürmüştür (Bakırer&Caner, 2009).

Anadolu Selçukluda farklı dönemlerde plan, cephe bağlamında kullanılan motif ve oranlarında farklılıklar görülmektedir. XIII. Yüzyılın başlarında özellikle anıtsal yapılarda kullanılan cephe kompozisyonlarda yataylık ön plandayken XIII. Yüzyılın ortalarına doğru cephe oranlarında yataylık ve düşeylik oranları dengelenmeye başlamış XIII. Yüzyılın sonlarına doğru cephelerde taç kapıların yanında destek kuleleri, minare gibi cepheyi destekleyecek mimari öğelerin yoğunlukla tercih edilerek cephenin zenginleştiği ve geliştiği görülmektedir. Bu anlamda, örnek olarak Kayseri'de Çifte Medrese (1205) ve Hunat Hatun Medresesi'nin (1237) cepheleri Erzurum'da Çifte Minareli (13. yy'ın 2. yarısı), Sivas'ta Çifte Minareli (1271) ve Gök Medrese'nin (1271) cepheleriyle karşılaştırılabilir (Bakırer&Caner, 2009).

Şekil 4. Gevher Nesibe Darüşşifası Taç Kapısı

Şekil 5. Karatay Kervansarayı Taç Kapısı

2.2. KULLANILAN ÖĞELER

Türklerin Orta Asya'dan tarih boyunca şekillendirdiği kültürlerini İslam ile şekillendirmiş, fetih ettikleri Anadolu coğrafyasında karşılaştıkları farklı kültürlerle yoğrularak Selçuklu Mimari Sanatı gelişmiş ve şekillenmiştir. Bu bağlamda Orta Asya Türk kültürü, İslam sanatı ve Anadolu'daki Roma, Bizans gibi çeşitli kültürlerin esintileriyle karşılaşmaktayız. Anadolu Selçuklu Sanatının mimari karakteristik izlerini özellikle anıtsal yapılardaki plan, cephe ve mimari öğelerde kullanılan süsleme ve motiflerde karşımıza çıkmaktadır.

Selçuklu Sanatının ve kültürünün Anadolu'ya gelmesiyle anıtsal yapılarda taç kapı olgusunun

Anadolu Selçuklu Dönemi sanatçıları; Anıtsal yapılarda davetkarlığı arttırmak ve dönemin gücünü ve sanatını göstermek için ön cepheyi özelleştirmek için mukarnaslı taç kapılar, geometrik ve bitkisel motifler, bezemeler ve köşe kuleleri gibi mimari öğeleri sıklıkla ve severek kullanmışlardır. Bu bağlamda özellikle anıtsal yapılarda ön cephe önemsenmiştir. Yapılar dönemin koşullarına göre tamamen moloz taştan oluşsa bile ön cepheler ayrıcalığı neticesinde kesme taş veya perdahlarmış taşlardan oluşturulmuştur. Özellikle yapı girişlerindeki taç kapıların muazzam ve eşsiz işçilikleri sayesinde yapılara özgünlük ve güzellik katmıştır. Medrese, kervansaray, hamam, cami gibi eğitim, sağlık,

ticaret, dini ve sosyal hayata hizmet eden anıtsal yapılarda bu anlayışın etkili olduğu görülmüştür (Bayburtluoğlu, 1978; Ödekan, 1988).

2.3. BEZEME VE MOTİFLER

Süsleme ve bezeme sanatı tarih boyunca kullanılmıştır. İnsanlar bulunduğu ortamı ve çevreyi, kullandıkları eşyaları hatta kendilerini göze hoş gelecek şekilde süsleyerek biçimlendirmişlerdir. Bu bezeme sanatı tutkusu insanoğlunun varoluşundan başlayarak bütün kültür ve uygarlıklarda görünmesine rağmen en iyi uygulayan ve sanat alanında eşsiz eserler bırakan milletlerin başında Türkler gelmiştir (Akar & Keskiner, 1978).

Anadolu Selçuklu Döneminde yapılan yapılardaki cephe, biçimleş ve kompozisyonlardaki üslup ve anlayış ayırt edici bir özelliğe sahip olmuştur. Anadolu Selçuklu Mimarisinde cephelerin nasıl şekillendiği araştırıldığında şüphesiz taç kapılar cephenin en önemli ve vurgulu mimari öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu Selçuklu Dönemi Taç kapıları süsleyen motif ve şekiller bitkisel ve doğayla ilişkili motiflerin yanında çoğunlukla geometrik şekillerin kullanıldığı görülmektedir. Matematik ve astronomi alanlarında gelişmiş olan Anadolu Selçuklu Sanatında, güneş, yıldızlar gibi evren temaları sevilerek kullanılmıştır. Azda olsa bitkisel motiflerin eşsiz bir şekilde kullanıldığı cephelerde karşımıza çıkmaktadır. Taç kapılardaki bordür sıraları kademeli olarak kurgulanmış, bitkisel motifli bordürler genellikle kapı girişini ve motiflerin bitişlerini gösterecek şekilde kurgulanmıştır (Doğan, 2010a). Taç kapılarda orta bordürde yoğunluklu motiflerin ve şekillerin bulunurken diğer bordür sıralarında daha az sayıda motif ve şekiller bulunmaktadır. Geniş olan orta bordürlerde geometrik motiflerin ağırlıklı olduğu yıldız çokgen örgüler betimlenmiştir (Ögel, 1987).

Şekil 6. Divriği Ulu Camii Kuzey Taç Kapısı

Şekil 7. Divriği Ulu Camii Darüşşifası Taç Kapısı

Selçuklu Dönemi anıtsal yapılarda mukarnas,

koni, küre, bordür, silme, kabara ve rozetler gibi mimari öğeler kullanılarak cephedeki etkiyi arttırmaya çalışılmıştır. (Doğan, Ş. N., Yazar, T., 2013). Yapılardaki taç kapılarda bordür, silme ve kemerlerin köşe noktalarındaki uygun alanlara kabara ve rozet gibi mimari öğeleri kullanarak cephede zenginlik katmışlardır. Amasya Halifet Gazi Türbesi (12. yüzyıl ortaları), Sırçalı Medresesi(1242-1243), Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası (1205), Amasya Gök Medrese Camii (1267), Karatay Han iç, Aksaray Sultan ve Ağzıkara hanlarının iç ve dış taç kapılarında bu etki görünmektedir (Doğan, 2010; Hasol, 1979; Arseven, 1965).

Şekil 8 a-Aksaray Sultan Han, Taç kapı, rozet ayrıntı, b-Sivas Buruciye Medresesi taç kapı, yan niş, kabara ve rozet ayrıntı, c-Karaman Alaeddin Bey Türbesi, taç kapı, kabara ayrıntı (Doğan & Yazar, 2013)

2.4. TAÇ KAPILARIN (PORTALLERİN) KURGUSAL, YAPISAL VE BİÇİMSEL KODLARI

Anadolu Selçuklu Döneminin biçimsel ve fonksiyonel anlamda önemli bir elemanı olan taç kapıların kurgusal, yapısal ve biçimsel özelliklerinin anlaşılması, bu elemanların günümüz kullanımına ışık tutacaktır. Konumu, mekan organizasyonundaki belirleyici kurgusu, biçimsel ve yapısal özellikleri yeterince özümsemeden yapılan günümüz uygulamalarında sadece plan şemasına eklenmiş bir cephe elemanı veya süsleme unsuru olarak kalabilmektedir. Bu bağlamda taç kapıların genel ilkelerini ve mimari kodlarını belirlemek ve bu ilkeler ışığında modernize ederek günümüz uygulamalarında kullanmak daha doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Çalışma bağlamında Anadolu Selçuklu Dönemi mimari yapılarının en güzel örneklerinin yer aldığı Selçuklu devletine başkentlik yapmış olan Konya'dan, 3 ana medresenin taç kapısının mimari kodları incelenmiştir. Bunlar İnce Minareli Medrese, Karatay Medresesi ve Sırçalı Medrese'dir. Nitelikli ve özel taş işçiliğine sahip olan taç kapılarıyla bilinen medreselerin geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli ihtişamlı taç kapıları vardır.

İnce Minareli Medrese

Alâaddin Tepesi'nin yakınında yükselen İnce Minareli Medrese, 1260- 1265 yılları arasında yapıldığı bilinmektedir. Medresenin, Selçuklu taş işçiliğinin abidevî örneklerinden olan taç kapısı,

Türk süsleme sanatının en parlak ve orijinal örneğidir. Yasin ve Fetih sureleriyle taçlandırılan bu portalde, İbrahim Hakkı Konyalı'nın ifadesiyle, taş, ipek bir kordela'ya dönüştürülmüştür.

Beş Şehir'in yazarı Ahmet Hamdi Tampınar ise Konya'yı anlatırken İnce Minareli Medrese'nin muhteşem taş işçiliğinin önemine değinirken, yazı ve süslemeleri için; "Bu emsalsiz taş işçiliği bazen de heykel zevkinin yerine kitap sahifesini, yahut kitap gibi dokunmuş kilim veya şalı koyuyordu" diyerek ve İnce Minareli'nin cephesini "tiftikten dokunmuş bir sultan cadırına" benzetmektedir.

Şekil 9. Konya İnce Minareli Medrese Karatay Medresesi

Alâaddin Tepesi'nin eteğinde yer alan Karatay Medresesi, Selçuklu sultanı 2. İzzettin Keykâvus zamanında yapılmış. Bânisi Emir Celâlettin Karatay'dır. 1251-1252 Tarihli medrese, büyük portal mimarisinin gelişimi açısından önemli bir örnektir. Beyaz mermerden yapılan taç kapı Selçuklu devri taş işçiliğinin şaheserlerindedir. Yazı ve zengin desenlerle süslenmiş kapının mukarnaslı kavsarasının her birinde farklı desenler bulunmaktadır. Portal nişinin üç kenarında da zarif bordürlerle çevrelenen kitabe bantları bulunmaktadır.

Taç kapı yapıdan dışarı taşıntı yapar. Geometrik figürlerin yer aldığı şerit taç kapısı en dıştan sınırlar. Birbiri içerisine geçmiş sarmal yuvarlak kemer altında 5 sıra mukarnas dizisi yer alır. Kemerin üzerine ise üç adet kabara yerleştirilmiştir. Kabaraların üzerinde dikdörtgen bir şerit halinde yazılmış kitabe kuşağı yer almaktadır.

Şekil 10. Konya Karatay Medresesi

Sırçalı Medrese

İsmi çini süslemelerinden alan Sırçalı Medrese, plan düzeni, taş işçiliği ve tezyinat özellikleriyle Anadolu Selçuklu sanatının en gösterişli yapılarından biridir. Taç kapısındaki kitabeğe göre 1242 yılında Selçuklu Emiri Bedreddin Muslih tarafından yaptırılmıştır. Ana eyvandaki çini kitabe ustasının mimar Muhammed b. Muhammed et-Tusi olduğu belirtilmiştir. Mimari tasarımı ve tezyinatıyla güney etkilerin hissedildiği taç kapı yuvarlak kemerlidir. Kemer iki yanda zikzak sütunceler üzerine oturur ve sütunce başlıkları akantus yapraklıdır. Giriş açıklığında bulunan basık kemerli bölümde bir sıra sarı, bir sıra koyu kahverengi kesme taşlar kullanılarak renk alması oluşturulmuştur. Kemer üzerinde iki yanda küçük nişlerle sınırlandırılan yonca biçiminde kitabe kısmı bulunur.

Kitabeliğin üzerine ortada daha büyük olmak üzere üç adet madalyon yerleştirilmiştir. Kemer yüzeyini altta yonca biçimli kuşak üstte geometrik desenlerin hakim olduğu hafif sivrileşmiş kuşak çevreler. Bu kuşakların üzerinde ise ortadaki daha büyük tutulmakla birlikte içi dolgulu beş madalyon işlenerek taç kapı bezemesine son verilmiştir.

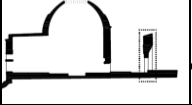
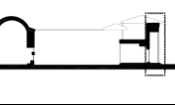

Şekil 11. Konya Sırçalı Medrese Taç kapısı

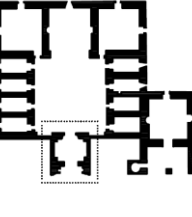
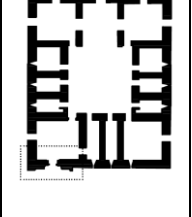
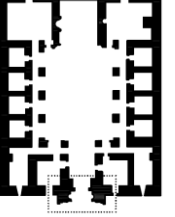
İnce Minareli medresenin taç kapısı giriş holü ile kubbeli ve kapalı avluya açılırken, Karatay medresesinin taç kapısı açık iç avluya açılmakta, Sırçalı medresenin taç kapısı ise açık giriş holünden açık avluya açılmaktadır. 3 farklı kesitte ve konumda kullanılan taç kapıların kesit ve plandaki konumları tablolarda görülmektedir.

		
İnce Minareli Medrese Portal	Karatay Medresesi Portal	Sırçalı Medrese Portal

Şekil 12. Anadolu Selçuklu Medreselerinin Taç kapı (Portal) görüntüşleri

		
İnce Minareli Medrese Portal Kesiti	Karatay Medresesi Portal Kesiti	Sırçalı Medrese Portal Kesiti

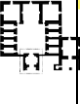

Şekil 13. Anadolu Selçuklu Medreselerinin Taç kapı (Portal) kesitlerinin oranı ve konumu

		
İnce Minareli Medrese Planı	Karatay Medresesi Planı	Sırçalı Medrese Planı

Şekil 14. Anadolu Selçuklu Medreselerinin Taç kapılarının (Portal) plandaki konumu

3 medreseye ait yapısal kurgusal ve biçimsel kodlar taç kapı morfolojisi bağlamında analiz edilmiş ve tablolaştırılmıştır. Fonksiyonu ve avlu yapısı, doluluk-boşluk, motif-desen, kütle-form, malzeme-biçim ve renk-doku analizleri yapılarak değerlendirilmiştir.

Çizelge1. Konya'daki 3 büyük medresenin taç kapılarının morfolojik analizi

Medrese ismi/ Cephne Resmi	Fonksiyonu/ Avlu Yapısı	Cephne Özellikleri				Renk Doku
		Doluluk-Boşluk	Motif Desen	Kütle Form	Malzeme Biçim	
	Eğitim Yapısı/ Kapalı avlu 				Kesme taş, çini seramik	Doğal taş rengi, beyaz, çini mavisi
	Eğitim Yapısı/ Açık avlu 				Kesme taş ve mermer	Taş rengi Beyaz Gri

	Eğitim Yapısı/ Açık avlu 				Kesme taş ve çini	Koyu kahve rengi
---	--	---	---	---	-------------------	------------------

3. GELENEKSEL ÖĞE OLARAK TAÇ KAPILARIN MODERN MİMARİDE KULLANIMI

Tarih boyunca insanlar genel olarak geçmiş köklerinden veya medeniyetlerinden miras aldıkları kültürlerini benimsemiş, dönemlerinin çağdaş ve modern hayatlarının her alanlarında kullanmaya çalışmışlardır. Bu yaklaşım mimari anlamda da kendini göstermiştir. Farklı dönemlerde Neoklasik, Art Nouveau, Ulusal Mimarlık, gibi mimari akımlar, geleneksel üslubu reddeden bir yaklaşım sergilese de genel anlamda geleneksel motif ve öğelerin her dönem ve üslupta sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Anadolu Selçuklu motif ve mimari öğelerinin günümüz çağında ve özellikle Selçuklunun başkenti Konya bölgesinde sıklıkla yapıların cephe, iç mekan ve zemin kaplamalarında kullanıldığı görülmektedir. Selçuklu geleneksel öğelerin mimari yapılarda ve peyzaj uygulamalarında birebir, esinlenme/öykünme veya adaptasyon şeklinde kullanıldığı gözlenmektedir. Bu alan çalışmasında kullanılan portal öğesinin seçilen mimari yapılarda kütle-form, desen-motif, malzeme-biçim, renk-doku etkileri açısından nasıl kullandıkları üzerine bir inceleme yapılmıştır.

4. ALAN ÇALIŞMASI

Selçuklu Devletine başkentlik yapmış olan Konya şehri, o dönemden günümüze kadar kalabilmiş birçok anıtsal tarihi yapılar barındırması ve Selçuklu motif ve mimari öğelerinin günümüz modern yapılarında sıkça kullanılması nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Özellikle Karatay, Sırçalı ve İnce Minareli medreseleri gibi 3 büyük medreseyi barındıran ve Selçuklu devletine başkentlik yapmış Konya'da Anadolu Selçuklu mimari özellikler ve yapı elemanlarını bulmak mümkündür. Bu açıdan zengin örneklerle sahip Konya'da cephe elemanı olarak kullanılan ve çoğunlukla yeni kamusal yapılarda modernize edilmiş hali ile portal öğesine rastlanılmaktadır.

Çalışma kapsamında, portal öğesini cephe elemanı olarak analiz etmek amacıyla, Konya halkına hitap eden belediye binası, adliye sarayı, kütüphane, müze ve eğitim binası gibi kamusal yapılar seçilmiştir. Bu yapıların portal mimari

ögesini cephe elemanı olarak kullandıkları belirlenmiş ve bu elemanın kullanımı analiz edilerek irdelenmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler karşılaştırma ve değerlendirme yapabilmek amacıyla, Konya'daki 3 büyük medresenin analiz kriterleri ile aynı seçilmiş olup, fonksiyon ve avlu yapısı, doluluk-boşluk, motif-desen, kütle-form, malzeme-biçim ve renk-doku olarak incelenmiştir. Yapılan analizler morfolojik olarak bir tabloda gösterilmiştir.

Çizelge2: Konya Adalet Sarayının morfolojik analizi

Bina ismi/ Cephe Resmi	Fonksiyonu/ Avlu Yapısı	Cephe Özellikleri				
		Doluluk-B oşluk	Motif Desen	Kütle Form	Malzeme Biçim	Renk Doku
Adalet Sarayı	Kamu Yapısı/ Kapalı iç avlu				Cam ve taş malzeme	Koyu mavimsiyah ve beyaz mermer

Çizelge3: Konya Büyükşehir Belediyesi Binasının morfolojik analizi

Bina ismi/ Cephe Resmi	Fonksiyonu/ Avlu Yapısı	Cephe Özellikleri				
		Doluluk-B oşluk	Motif Desen	Kütle Form	Malzeme Biçim	Renk Doku
Büyükşehir Belediye Binası	Kamu yapısı Açık ön avlu				Cam, Taş, Beton	Şeffaf ve mermer

Çizelge4: Konya İl Halk Kütüphanesinin morfolojik analizi

Bina ismi/ Cephe Resmi	Fonksiyonu/ Avlu Yapısı	Cephe Özellikleri				
		Doluluk-B oşluk	Motif Desen	Kütle Form	Malzeme Biçim	Renk Doku
Konya İl Halk Kütüphanesi	Kamu yapısı Kapalı iç sokak				Cam, Taş, Beton, Kompozit kaplama	Şeffaf Cam ve Beyaz kompozit kaplama

Çizelge5: Necmeddin Erbakan Üniversitesi Fakülte Binalarının morfolojik analizi

Bina ismi/ Cephe Resmi	Fonksiyonu/ Avlu Yapısı	Cephe Özellikleri				
		Doluluk-B oşluk	Motif Desen	Kütle Form	Malzeme Biçim	Renk Doku
Necmeddin Erbakan Üniversitesi	Üniversite Yapısı Açık arka bahçe				Cam, Taş, Beton, Kompozit kaplama	Koyu mavimsiyah ve Beyaz, Kahverengi

					kompozit kaplama
--	--	--	--	--	------------------

Çizelge6: Selçuk Üniversitesi Müze Binasının morfolojik analizi

Bina ismi/ Cephe Resmi	Fonksiyonu/ Avlu Yapısı	Cephe Özellikleri				
		Doluluk-B oşluk	Motif Desen	Kütle Form	Malzeme Biçim	Renk Doku
Selçuk Üniversitesi Müzesi	Üniversite Yapısına ait Müze Açık ön bahçe				Cam, bazalt taş	Siyah Cam ve bazalt taş kaplama, kahverengi taş

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Taç kapılar, Anadolu Selçuklu mimarisinde cephede önemli bir mimari elemandır. Konumları ve avlu ile bağlantısı itibarıyla farklı kullanımları olsa da, girişin etkisini ve vurgusunu artırmak amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Gerek bağlı bulunduğu yapının kesitteki yüksekliği ve plandaki hizası ile arasındaki ayırt edici fark gerekse üzerindeki süslemeler ve motifler bakımından taç kapılar, cephenin en belirgin ve dikkat çekici unsuru olmuştur.

Günümüz yapılarını incelediğimizde fonksiyonel açıdan, dönemsel kullanımında olduğu gibi eğitim yapısı ile benzer yapılarda kullanıldığı görülmektedir. Taç kapıların kamusal yapılarda kullanılması sahip olduğu ciddiyet ve gücün simgesel anlamını devam ettirmektedir.

Doluluk-boşluk açısından taç kapıların dönem kullanımı ve günümüz kullanımı incelendiğinde sadece Adalet Sarayı'nda giriş açıklığı ile taç kapı arasındaki dengenin korunduğu, diğer yapılarda bu ilişkinin ve dengenin kaybolduğu görülmüştür. Taç kapı dışındaki cephelerin şeffaflık durumları incelendiğinde cam cephenin oransal olarak fazla olduğu ve bu şeffaflığın taç kapının etkisini azalttığı görülmüştür.

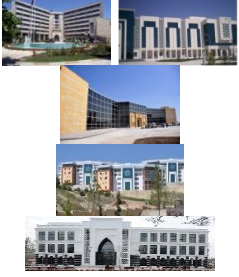
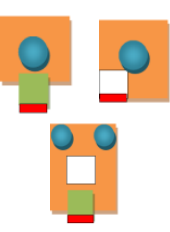
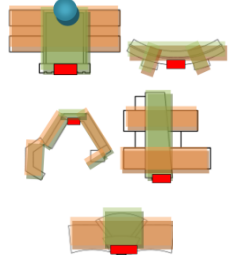
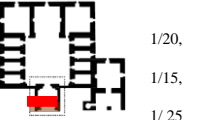
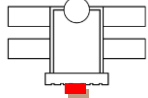

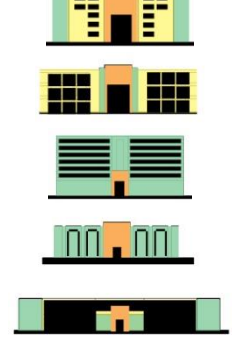

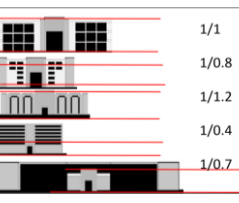
Taç kapıların cephe elemanı olarak kullanımında, motif-desen ilişkisi bağlamında inceleme yapıldığında, dönem kullanımında görülen ince taş işçiliği, süsleme ve bezemelerdeki özen yerini sade geometrik motiflere bırakmıştır. Selçuklu döneminin matematik, geometri ve astronomi alanındaki etkisi, kendisini motif ve bezemelerde gösterirken, günümüzde tekrar eden yalın formlar, az veya sade motifler ile minimal bir etkiye ulaşmaya çalışılmıştır.

Çalışma alanı binaları, bütünlük ve taç kapının bütün içindeki konumu bağlamında kütle-form

açısından incelendiğinde,

Çizelge7: Anadolu Selçuklu taç kapılarının, günümüzde kullanılan taç kapılar ile mimari özellikler açısından karşılaştırılması

	ANADOLU SELÇUKLU MİMARİSİNDE TAÇ KAPI	GÜNÜMÜZ MİMARİSİNDE TAÇ KAPI
Yapı Bütünü görseli		
Taç Kapının konumu (Planda)		
Taç Kapının Yapı Bütününe göre oranı (Planda)	 1/20, 1/15, 1/25	
Taç Kapının Cephedeki konumu		
Taç Kapının Yapı Bütününe Oranı (Kesitte)	 1/1.2 1/1.3 1/0.9	 1/1 1/0.8 1/1.2 1/0.4 1/0.7
Taç Kapıda Kullanılan Malzeme	Kesme taş, çini seramik, mermer.	Cam, Taş, Beton, Kompozit kaplama, Taş kaplama, Bazalt taş
Taç kapıda kullanılan renkler	Doğal taş rengi, beyaz, çini mavisi, Gri, Koyu kahve rengi	Koyu mavi cam, beyaz mermer, Siyah Cam ve Sarı bazalt taş kaplama, Gri mermer

Anadolu Selçuklu Taç Kapılarının günümüze cephe elemanı olarak uyarlanması teknoloji, malzeme ve form açısından uyarlanması ve günümüze adapte edilmesi, kültürel sürekliliğin sağlanması açısından gereklidir. Ancak bu uyarılmanın aktarılan kültürel değerlerin kavramsal izlerini koruması ve bozmadan aktarması tarihsel süreklilik ve kültür varlıklarının özgünlüğünün korunması bağlamında önemlidir.

Bu bakış açısıyla yapılan çalışmada, Anadolu Selçuklu dönemi taç kapılarının yapı bütünü içinde algısal olarak merkezde fonksiyonel olarak da giriş konumunda olduğu bir avluya veya iç bahçeye açıldığı görülmektedir. Günümüzde kullanılan Taç kapılarda da giriş konumunda ve fonksiyonunda kullanıldığı ve bu doğrultuda uyumlu olduğu görülmektedir.

Planda ve yatay düzlemde taç kapının yapı bütününe olan oranına bakıldığında Anadolu Selçuklu taç kapılarının oransal olarak 20 de 1 oranlarında olduğu, günümüz yapılarında ise yapıların büyüklüğünün artmasıyla oranın 70 de 1 ile 120 de 1 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu durum taç kapın simgesel ve fonksiyonel anlamını azaltmakta, cepheye yapıştırılan bir eleman haline dönüştürülmesine neden olmaktadır.

Kesit düzleminde bakıldığında Anadolu Selçuklu mimarisinde, yapının maksimum yüksekliğini aşan taç kapılar olduğu görülmektedir. Kubbe minare veya kule ögesi var ise taç kapıdan daha yüksek tutulduğu bunun dışındaki durumlarda en yüksek gabarinin taç kapıya ait olduğu görülmektedir. Günümüz kullanımında ise bazı uygulamalarda (Selçuk Üniversitesi Müzesi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi ve Büyükşehir Belediyesi) taç kapının yapı yüksekliğine göre çok düşük seviyede olduğu, yüksek olması halinde bile kapı açıklığının alçak olduğu görülmektedir.

Malzeme kullanımında Anadolu Selçuklu taç kapılarında doğal kesme taş, mermer gibi malzemeler ile beyaz, gri renkler birbirleri ile uyum içinde kullanılır iken, günümüz kullanımında renklerin ve malzemelerin kontrastının arttığı siyah beyaz tonlarının ve cam, taş ve bazalt malzemelerin kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak kültür varlıklarının mimari kodlarının gelecek nesillere aktarılması noktasında adaptasyon önemli bir araçtır. Adapte ederken dikkat edilmesi gereken planda ve cephede oransal uyumdur. Bu kriter sağlanmadığı takdirde cepheye yapıştırılan süsleme elemanı olmaya mahkum edilen mimari öğeler, anlamını yitirmekte ve sembolik bir iz olarak kalmaktadır. Anadolu Selçuklu Mimarisinin eşsiz bir ögesi olan Taç kapılarının,

fonksiyonel ve anlamsal varlığını yitirmeden, boyutlarının ve formlarının bütün içindeki oranı korunarak gelecek nesillere aktarılması hususunda bu çalışmanın yararlı olmasını dileriz.

6. KAYNAKÇA

- Akar, A., Keskiner, C., (1978). *Türk süsleme sanatında desen ve motif*. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları.
- Alptekin, C., (1989). *Türkiye Selçukluları*. In: Doğuştan Günümüze Büyük İslam tarihi, (Edtr: K. Seyithanoğlu). İstanbul: Çağ yayınları.
- Arseven, C. E., (1965). *Kabara*, Sanat Ansiklopedisi, C.II. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Bakırer, Ö., Caner, Ç. (2009). Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarından Medrese ve Camilerinde Portal, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10):13-31.
- Bayburtluoğlu, Z., (1978). Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarda Ön Yüz Düzeni. *Vakıflar Dergisi*, (11):67-107.
- Çetin, O., (2002). *İskanlarla anadolu'nun türk vatanı haline gelmesi*, In: *Türkler 6* (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Cennet Taç Kapısı, T.C. Divriği Kaymakamlığı, (http://www.divrigiulucamii.com/tr/Cennet_Kapi_4.html), (Erişim Tarihi: 24.01.2018).
- Doğan, Ş. N., Yazar, T., (2013). Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimari Süslemesinde Küre, Küre ve Koni Kesiti/Kabara, *Rozet. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19):221-244.
- Doğan, Ş. N., (2010a). Konya Sırcalı /Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (12):127-162.
- Doğan, Ş. N., (2010b). Selçuklu Döneminde Siyasi ve Bani Kimliği İle Mübarizeddin Ertokuş. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1):231-251.
- Durukan, A., (2002). "Anadolu Selçuklu Dönemi Portallerinde Biçim ve Estetik", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu -Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan 10-13 Ekim 2001, Bildiriler, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s. 265.*
- Hasol, D., (1979). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kuban, D.,(1981). *100 Soruda türkiye sanatı tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Merçil, E.,(2002). *Türkiye selçukluları*, In: *Türkler 6* (Edtr: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Odabaşı, Z., (2016). Karatay Medresesi'nin Biçimlendirilmesi ve Mimari Anlam Boyutu, *USAD*, (5): 253-270.
- Ödekan, A., (1988). *Taç kapılar*, In: *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1*.(Edtr: S. Bayram). İstanbul: Vakıflar

Genel Müdürlüğü.

- Ögel, S., (1987). *Anadolu selçukluları'nın taş tezniyatı*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tuncer, C. O., (1982). Birkaç Selçuklu Taç kapısında Geometrik Araştırmalar, *Vakıflar dergisi*, (XVI):61-77.
- Tuncer, C. O., (1981). Orantı ve Modül Üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler, *Vakıflar Dergisi*, XIII:449-488.
- Ülken H. Z., (1924). *Anadoluda Dini Ruhیات Müşahedeleri, Mihrab Mecmuası. (13-14)1340-1924.*
- Ünal, H., R., (1982). *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No:14.
- Zarif, M., (1980). *Selçuklular*, ss.282-331. *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVIII, Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.